

Tolkning, emergent och en liten dos argentinsk tango¹

Sören Lander²

This article has mainly two focus. The first of those is a presentation of the Argentinian psychiatrist, psychoanalyst and socialpsychologist Enrique Pichon-Rivière and his group method "operative group" (which came to Europe in the 70's with the refugees from the Argentinian military dictatorship). Included in the text is also a short presentation of today's "pichonian" movement plus an introduction to Pichon's (from my perspective revolutionizing) concept "emergent". The second focus centers around how the concept "emergent" can be viewed and used in contexts ranging from group-processes to the co-operating processes in Argentinian tango.

Keywords: Pichon-Rivière, operative group, Argentine, emergent, tango.

Inledning

Jag har sedan 1995 varit verksam som översättare (spanska till svenska) av texter rörande såväl argentinsk psykoanalys som den argentinska varianten av socialpsykologi, vars grundare är Enrique Pichon-Rivière, en centralgestalt inom argentinsk psykoanalys, psykiatri och socialpsykologi. Det har då handlat om texter av främst Enrique Pichon-Rivière, José Bleger (ytterligare en be-

1. Jag vill rikta ett stort tack till mina kära hustru Inés del Carmen Lander, som har gjort alla illustrationerna till texten, samt var mig behjälplig vid översättningen av den svenska texten till spanska vid seminariet "Interpretazione" i Rimini maj 2015.
2. Sören Lander, psykolog och psykoterapeut med gruppanalytisk inriktning. Gulsparsvägen 10 B, 738 33 Norberg, Sverige. E-post: ebaltzar@telia.com.

römd argentinsk psykoanalytiker), Ana Quiroga (en av de som efter Pichon-Rivières död fört det argentinska socialpsykologiska perspektivet vidare) samt ytterligare några andra namn. En del av dessa översatta texter finns på min hemsida www.pichon.se.

Framställningen inleds med en kortare, delvis teoretisk, bakgrund med fokus på Enrique Pichon Rivière för att därefter övergå i en bearbetad och bredad version av en föreläsning för seminariet "Interpretazione" i Rimini 2015.

Bakgrund

Vem är då Enrique Pichon-Rivière? Han föddes 1907 i Genève av franska föräldrar, som emigrerade till Argentina när han var mycket ung. Han växte upp i den gles befolkade nordöstra delen av Argentina, där inslaget av den indianska guaraní-kulturen var påfallande. Enligt egen utsago kom denna miljö att ha ett viktigt inflytande på honom och hans framtida liv.

Man kan säga att min vurm för humanvetenskaperna har sin grund i försöket att klarlägga det dunkel som mötet mellan två kulturer gav upphov till. Allt från det att mina föräldrar emigrerade från Genève till Chaco blev jag från fyraårsåldern såväl vittne till som del i hur en europeisk minoritetsgrupp inympades i en primitiv livsstil. På så sätt inkorporerades i mig – och inte alls helt åtskilda – två nästan helt motsatta kulturer...

Placerad i ett sammanhang där orsaksförhållandena sveptes in i föreställningar om ödets godtycklighet växer min analytiska böjelse fram som ett behov av att klargöra såväl familjemysterierna som att utforska de motiv som styrde beteendet inom både närstående och mer avlägsna grupper. Uppklarade mysterier i den närmaste omgivningen (vad Freud benämner "familjeromanen") samt magiska förklaringar till relationerna mellan människa och natur kom att bestämma min nyfikenhet – vilken utgör utgångspunkt för min böjelse för humanvetenskaperna.

Intresset för att observera de prototypiska personligheter, som i små samhällen får en särskild innebörd, kom att orienteras – ännu ej medvetet – i riktning mot att upptäcka de symboliska modeller genom vilka den sociala gruppens rollsamspel inom sin ekologiska miljö manifesteras.

Något av det magiska och mytiska försvann då inför avtäckandet av denna bakomliggande, men förklarliga ordning – den dialektiskt ömsesidiga relationen mellan människan och hennes omgivning (Pichon-Rivière, 1995b, min översättning).

Pichon-Rivière utbildade sig till läkare och psykoanalytiker och blev under sin bana ett av de stora namnen inom argentinsk psykoanalys, gruppteori och socialpsykologi (stundtals kan man få intrycket att det är nästan obligatoriskt att på något sätt hänvisa till honom i viss argentinsk psykoanalytiskt färgad

Tolkning, emergent och en liten dos argentinsk tango

litteratur). Han är en av grundarna av APA (det argentinska psykoanalytiker-sällskapet).

Pichon-Rivière är mycket lite översatt utanför det romansk-latinska språkområdet och knappast alls till engelska. Svein Haugsgjerd nämner honom dock:

Pichon-Rivière är känd för det psykoterapeutiska arbete han bedrev med psykotiska patienter på 40-talet och för att tillämpa psykoanalysen i grupp- och miljöterapi, bland annat genom att inrätta ett institut för socialpsykologi (Haugsgjerd, 1988).

Pichon-Rivières utveckling i korta drag

Grupp-perspektivet framstår tvivelsutan som en viktig ingrediens i det argentinska terapi- och teorikonceptet (där kleinianismen hade en mycket stark ställning under 50-, 60- och 70-talen). Teoretiskt tycks detta i mer samlad form ha uttryckts 1957 av psykoanalytikerna Leon Grinberg, Emilio Rodrigué och Marie Langer i boken *Psicoterapia del grupo*.

Redan under 40-talet börjar Pichon-Rivière intressera sig för gruppbehandling inom den psykiatriska slutenvårdskontext han då befinner sig. Han benämner de behandlingsinsatser som då görs för "operativa grupper" och är starkt influerad av Kurt Lewins Gestaltperspektiv. Detta tar sig uttryck i att patienter, vårdare och läkare ses som en helhet och att med detta som grund söka skapa ett mer operativt och konstruktivt behandlingsarbete.

En samlad och framförallt mer omfattande användning av konceptet "operativ grupp" görs 1958 i det så kallade Rosarioexperimentet. Här är tusentalet personer involverade i ett samhälleligt gruppexperiment. Det hela leds av Pichon själv samt ett 40-tal psykoanalytiker.

Den verksamhet med tydlig gruppriktning och ett socialpsykologiskt tänkande han allteftersom slår in på skapar dock vissa problem för honom. Så länge han inte sätter den analytiska referensramen ifråga kommer det inte till några större konflikter med psykoanalytikerkolleger. Men gradvis växer polemiken. Nedanstående citat vittnar om Pichons kritiska inställning till vissa delar av den psykoanalytiska teorin:

I den psykoanalytiska problemställningen finns ett implicit ideologiskt antagande – den metafysiska illusionen om "den mänskliga

naturen” som till sitt innersta väsen är oföränderlig. Det riskfyllda i detta antagande har att göra med dess döljande karaktär vad gäller den socio-ekonomiska strukturen och hur denna fungerar determinerande när det handlar om frågor av typen krig, våld, dominans, privategendom, despotism etc.

När den psykoanalytiska teorin – trots Freuds tvekan härvidlag – erkänner att den inte kan undvara driftsbegreppet som hypotesgrundande, kommer den också att innesluta sig i en problemställning, vilken tar sitt ursprung i andra driftteorier. Enligt dessa formas människornas relationer i sista instans av samspelet mellan medfödda krafter av driftsnatur. En mer eller mindre explicit konsekvens av detta blir då att slutsatser dras utifrån ett ganska smält spektrum ... av determinerande biologiska modeller.

Här ser vi således den döljande funktion som blir följden av det i driftspektivet inkluderade ideologiska antagandet. Driftsbegreppet – som grund för en teori om själslivet – fungerar som epistemologiskt hinder vid utarbetandet av en begreppsapparat, vilken tar i beaktande dels relationen samhällsstruktur-sjäsliv, dels analyserar de processer genom vilka individen (subjektet) samhälleligt formas (Pichon-Rivière, E & de Quiroga, A.P., 1987, min översättning).

Med sin teori om *förbindelsen* (det etymologiska ursprunget till det spanska ordet *vínculo* - "förbindelse" i svensk översättning - är bindning; troligtvis har Pichon valt detta ord för att visa på de materiella och relationella betingelserna för hur människan formas som subjekt) lämnar Pichon en psykoanalytisk teori som han ser som företrädesvis intrapsykisk för att istället utforma en socialpsykiatri (senare socialpsykologi). Härvid ser han individen (subjektet) som dynamiskt-mekaniskt resultat inte av drifternas spel och av de internaliserade objekten, utan av det samspel (intersubjektivitet) som etablerats mellan individen (subjektet) och de inre och yttre objekten.

Han utvecklar en psykiatri som kretsar kring studiet av de interpersonella relationerna och kallar den *förbindelsens psykiatri*. Denna byggs upp utifrån psykoanalytiska postulat.

Pichon förnekade inte sin psykoanalytiska grund och han undersökte

Tolkning, emergent och en liten dos argentinsk tango

det speciella förhållandet att objektet är rörligt, det vill säga att man investerar i eller skapar förbindelser till en mångfald objekt. Han sökte alltså efter det som i grunden fungerade som motivskapande kraft. Under de senare åren var han sysselsatt med den inre motsägelsen mellan behov och tillfredsställelse.

Men även om han aldrig glömde vikten av att ta i beaktande en biologisk behovsuppfattning - organismens samspel med sin miljö och materiens omvandling i organismens inre - så rör det sig här inte om behov i en biologisk mening. Pichon tar sin uppfattning från marxismen. Det handlar inte om nödvändighet satt i motsatsställning till tillfällighet, utan om att ett behov omvandlas genom handlingen att det tillfredsställs - så som detta förhållande uttrycks i Marx' "Den tyska ideologin" (Pichon-Rivière, E. & de Quiroga, A.P., 1987, min. översättning).

Pichon har stöd från en yngre generation som passionerat tar till sig hans teorier. Kollegerna från den egna psykoanalytiker generationen ser däremot hans idéer som misstag och avvikelser från de psykoanalytiska principerna. Han lämnar dock aldrig APA som institution. Däremot blir han på sätt och viss "hängande i luften" och marginaliserad, vilket kan ses som något av en brytning.

Hans förändringsprocess är ångestfylld, väcker behov av dialog och att kunna tänka tillsammans med andra. Därur föds tanken på ett socialpsykologiskt institut med åtföljande tankeutbyte, vilket allteftersom också bidrar till att övervinna det *epistemofiliska* (känslomässiga) motstånd Pichon känner - inte så mycket mot att skriva som mot att ge den teori han utarbetat förtätad skriftlig form och att sedan få den publicerad.

När Pichon så mot slutet av 60-talet startar *La Escuela de Psicología Social* (idag *Primera Escuela Privada de Psicología Social fundada por el Dr. Enrique Pichon-Rivière*) syftar den - förutom som forum för dialog - dels till att lära skolans elever att konstruera ett ECRO (som ett sätt att *systematisera* sitt tänkande), dels till att utbilda så kallade "samhällsoperatörer" (ett slags socialterapeuter, vilka genom sitt specifika kunnande om arbete med grupper ska kunna befria samhället från företeelser, som får alienerande effekter).

Och precis som psykoanalytikern bör bidra till att göra individen mindre alienerad (en mycket behjärtansvärd, men till sin karaktär

begränsad uppgift i och med oförmågan att möta det stora aktuella behovet) bör en "socialterapeut" söka göra gruppen mindre alienerad. Behoven är dock hela tiden större och markerar samtidigt gränsen för varje terapeut eller "operatör". Dessa kan inte befria samhället som helhet från alienation. En sådan djupgående förändring är nödvändigtvis strukturell och kräver en total politisk och ideologisk handling.

Detta hindrar dock inte att "sociala operatörer" effektivt kan bidra till förändring. Och detta genom att mycket konkret inverka på samhället genom de grupper som blir hjälpta bort från sitt främlingskap (Zito Lema, 1976, min översättning).

Pichon överger aldrig psykoanalysen som individuell behandlingsform. Det gruppsliga får emellertid en allt större betydelse för honom.

Pichon-Rivière "sedd i backspegeln" idag

Efter Pichon-Rivières död 1977 domineras den pichonianska idévärlden av idag av Ana Quiroga och hennes skola för operativa grupper *Primera Escuela Privada de Psicología Social fundada por el Dr. Enrique Pichon-Rivière*. Det rör sig då emellertid inte så mycket om *psykoanalytikern* Pichon-Rivière. Fokus ligger istället på operativa grupper, teorin om lärande och psykosociala konflikter. I skolans grundläggande koncept finns också tanken att utbilda ovannämnda "socialterapeuter" för att på så sätt bidra till samhällsförändring.

Roberto Manero Brito poängterar i essän *Las locuras de Pichon* ("Pichon-Rivières egensinnigheter") att ännu idag är en omläsning av Pichon-Rivière omskakande. Det finns "mobiliserande" element i hans texter, vilka ännu några decennier efter hans död åstadkommer läroeffekter. Och visst kan man stundtals få en känsla av att det är först nu vid skiftet mellan det tjugonde och tjugoförsta århundrandet som samtiden har hunnit ifatt Pichon-Rivière i hans interdisciplinära tänkande, vilket i mycket kan beskrivas som en tendens till att låta interfererande kreativa aspekter uppstå i såväl teorin som praktiken (något som enligt psykoanalytikern Marie Langer skapade en viss olust och desorientering bland hans psykoanalytikerkolleger).

Pichon rör sig från en grupp till en annan ... han får vissa grupper

Tolkning, emergent och en liten dos argentinsk tango

att framträda i andra, han gör fotbollsspelare av oligofreniker, vårdare av sjuka, öppnar terapeutiska "rum" inom utbildningsinstitutioner på samma gång som han ser terapi som läroprocess (Manero Brito, 2007).

Och han rör sig inom flera områden samtidigt - psykiatri, psykoanalys, konst, tidningskrivande. I viss mening kan man säga att Pichon-Rivière tillhör gruppen avantgardistiska intellektuella i Argentina från början av det förra seklet och framåt - med namn som Borges, Roberto Arlt, Cortázar etc. (se här för övrigt nyutkommen bok på spanska 2015: Fabris: *Pichon-Rivière como autor latinoamericano*/"Pichon-Rivière som latinamerikansk författare").

Olika publikationer hade turen att kunna räkna med artiklar från Pichon. De sträcker sig från skrifter utgivna inom det psykiatriska området till intressanta reflexioner över vardagslivet i mer tidningsliknande publikationer. Det tycks som om Pichon kunde fungera som psykoanalytiker och utarbeta officiella rapporter till internationella kongresser, samtidigt som han också var en krönikör som berättade om vardagshändelser i ett förvandlat Buenos Aires mitt inne i snabba och viktiga förändringar (Manero Brito, 2007).

Delvis kan man se detta återspeglas i den heterogena blandning människor som firade Pichons 70-årsdag 1977. Här fanns psykiatrer, psykoanalytiker, psykodramatiker, psykologer, sportkommentatorer, historiker, antropologer, skådespelare, dramaturger, konstnärer, tangopoeter, musiker etc.

Jag gjorde år 2005 en längre presentation i Matrix av ovanstående argentinska koncept under rubriken: "En lång sydamerikansk resa i tid och rum ... till den anglosaxiska (och europeiska) världen. Introduktion av en 'ny' psykoanalytiskt orienterad grupptradition mot bakgrund av en nyutkommen bok" (Lander, 2005).

Emergent och tolkning

I den fortsatta texten här nedan söker jag bland annat använda den argentinska tangon som "farkost" för att visa något av det invecklade mänskliga samspel som äger rum i individuell och gruppslig kommunikation. Fokus i framställningen ligger framförallt på begreppen "emergent", "tolkning", "förbindelse" "kanske" och "extramöjligheter".

År 1997 hade jag (som översättare av Enrique Pichon-Rivière till svenska) möjligheten att intervjua psykoanalytikern Angel Fiasché (en av Pichon-Rivieres tidigaste lärjungar). Via en sympatisk anekdot omkring något, som hände i hans psykoanalys hos Pichon-Rivière, demonstrerade Angel ett (för mig dittills okänt) nytt begrepp - "emergenten" och dess samband med tolkningsprocessen och förmågan att "läsa av" en terapeutisk process.

När jag var patient hos honom kommer jag ihåg en tolkning som han gjorde. Jag hade om något han sagt uttryckt mig på ett sätt som var mycket portensiskt:

– Hördu, Enrique, nu tycker jag du hoppar i galen tunna.

Han svarade ungefär följande:

– Jag väntar på att arbetshypotesen (=emergenten) ska växa fram.

Uppfattningen om det framväxande eller emergenten var viktig för Pichon i och med att han lade stor vikt vid de svar som gavs. För Pichon utgör tolkningen en arbetshypotes. Vi väntar alltid på vad som ska växa fram - vad nu denna emergent än består av. Det är viktigt för vårt arbete att något träder fram. Emergenten är det som gör att vi kan fortsätta att upptäcka ... det ger ett slags kontinuitet åt processen att upptäcka.

Fast det händer också att det inte växer fram något. Och det är då vi misslyckas. Något har inträffat i den inre världen ... något som gör att det inte genereras någon emergent. Man kan tolka något och patienten svarar inte på detta, utan talar istället om något annat. Det finns här inget som växer fram - ingen emergent ... det finns inget flöde ... ingen kontinuitet. Ty det som växer fram är konsekvens av vår arbetshypotes - av penetrationen (Samtal mellan Sören Lander och Angel Fiasché 26 maj 1997. Opublicerat, min översättning).

2002 träffade jag Ana Quiroga i Buenos Aires för en intervju om Pichon-Rivière och operativa grupper. Intervjun var led i faktainsamlandet ("fältarbe-

Tolkning, emergent och en liten dos argentinsk tango

Ana Quiroga vid intervjutillfället 2002 i Pichon-Rivières gamla rum på den socialpsykologiska skolan i Buenos Aires.

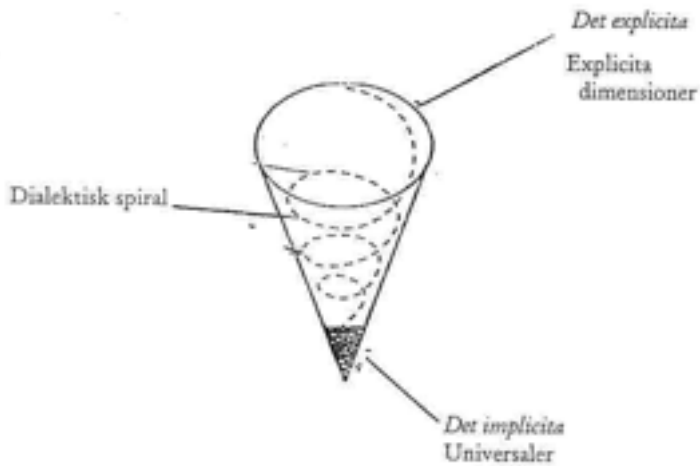
tet”) inför mitt vetenskapliga arbete på den gruppterapeututbildning jag gick i Stockholm vid den tiden.

Bland det som togs upp under intervjun var bl a processen att intervjua i exempelvis en grupp och att därvid något nytt kunde aktiveras. Processen illustreras via den upp-och-nedvända konen:

Ana Quiroga: ... om vi exempelvis i ett gruppsammanhang ställs inför en serie handlingar eller händelser som är explicita ... om vi då gör en analys som följer denna linje (pekar på "den dialektiska spiralen" i figuren) kan vi nå fram till ett implicit element. Om detta implicita element tolkas – en hypotes, eller hur? – så kan det bli till en del av "det explicita" som finns här (pekar på konens bas).

Sören: Som en "emergent" eller ...?

A Q: Javisst, emergenten har aspekter här ... och aspekter här (pekar i tur och ordning på konens spets och bas).

Jag registrerar något här ... en hypotes tar form och jag berör något ... någon konflikt eller associationskedja. Det jag säger – vad det nu månade vara – kan sätta igång en associationskedja, vilken tillåter något att bli explicit” (Lander, S., 2003).

2004 förtydligade Ana (efter en fråga från mig) i ett email vad som mer konkret fanns i begreppet "emergent". Hennes förtydligande gjorde begreppet mer gripbart.

Vad är en emergent? Som ett första försök att närma sig vad en emergent är, så kan man säga att det finns något observerbart i den.

Detta observerbara är inte bara av materiell karaktär i stil med en stol eller en bok. Det är också så att vissa objekts närvaro eller frånvaro samt hanterandet av dem kan göra emergenten observerbar.

Inom operationsområdet träder det observerbara i emergenten fram som något annorlunda och motsägande; som diskontinuitet och "avbrott" (i förhållande till det hittillsvarande/övers anm.). Men - diskontinuitet i förhållande till vad? Till det föregående, som vi kallar "existerande" - det som uppnått viss grad av närvaro och

även installerats med viss hegemoni inom interaktionsområdet - och något nytt.

När vi talar om emergent är det för att något "bryter in" ... något som kan utgöras av en modalitet eller ett uttryckssätt.

Men en emergent är också något hittills icke-närvarande, vilket mer subtilt börjar antydas eller avteckna sig som nytt.

Emergenten – denna nya kvalitet – framträder med olika former av intensitet. "Ny kvalitet" innebär med andra ord, enligt Enrique Pichon-Rivière, att en signifikativ förändring håller på att ta form även om det ännu inte är möjligt att avgöra dess vidd ... den utgör en "syntetiserande" och skapande händelse.

Han syftar härvid på att man bör vara uppmärksam på den sekvens av processen, som utgörs av de olika former av samband som finns mellan det föregående/existerande och det nya/emergenten (från personlig e-post-kontakt med Ana Quiroga i 2004, min översättning).

Det är intressant att här gå tillbaka till Angel Fiasché's reflektioner om Rosario-experimentet (ett storgruppsexperiment i den argentinska staden Rosario 1958) i ovannämnda intervju 1997 gällande förhållandet mellan en föreläsningens innehåll och det som sker under en gruppdiskussion (utifrån gruppoperativ metodik):

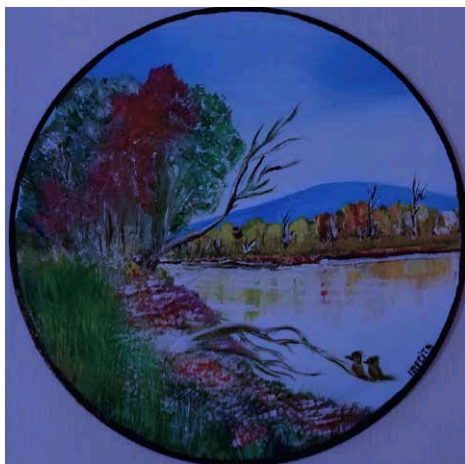
Någon talar om något ... och så delar man upp sig i grupper. Varje grupp har en ledare. Denne samordnar gruppens diskussioner om det sagda ... det som en föreläsare lagt fram. Man lägger ner tid - kanske en dag - på att diskutera detta.

Nästa steg blir att alla grupperna tillsammans diskuterar. Och det här är Pichons metod! Först den som talar ... de som lyssnar ... något (emergenter) växer fram i grupperna som konsekvens av det sagda ... en samordnare samordnar det som växer fram. Det som växt fram i varje grupp förs med till den stora samlingen ... varje samordnare

tar fram de emergenter som växt fram i sina respektive grupper och man börjar åter arbeta med detta nya.

För Pichon sker inte läroprocessen genom innehållet i det talaren för fram, utan den sker genom grupperna. Talaren fungerar bara som stimulans ... någon som sätter igång läroprocessen. Det är inte vad någon säger ... det är inte så viktigt ... det som någon säger är viktigt som igångsättare! Det finns rika och potentiellt kreativa idéer, vilka möjliggör att det i grupperna växer fram nya emergenter ... och att dessa nya emergenter sedan integreras i en avslutande fas (Samtal mellan Sören Lander och Angel Fiasché 26 maj 1997. Opublicerat, min översättning).

Pichon-Rivière var knappast en talare för de stora massorna, utan snarare den som berättar för dem som "sitter församlade runt en eld - med natten som bakgrund ... ". Det som där läggs fram är kommentarer, anekdoter, berättelser, men framförallt minnen. Under sådana omständigheter kommer fantasin på glid och ingen frågar efter verkligheten eller det sanna i vad som berättas.

Man är där för att lyssna, tala om ett tillfälle öppnar sig ... för att "låta sig föras med" till platser som är svåra att precisera... Och - det är denna "samling runt elden"-tradition de operativa grupperna fångar upp!

Tolkning, emergent och en liten dos argentinsk tango

Personliga erfarenheter vid användning av konceptet "Operativ Grupp"

Det gruppoperativa konceptet fungerade som mer eller mindre ram vid den gruppundervisning jag och en kollega gav mellan 2004 och 2007 (därefter använde jag konceptet själv i olika sammanhang fram till 2010). Processen att söka och bearbeta gruppemergenter var något som härvid prioriterades.

Likt Pichon-Rivière i Rosario gav vi korta inledande föreläsningar. Och även vår användning av det gruppoperativa konceptet var i hög grad ett experiment, där vi mot bakgrund av andra gruppteoretiska tillämpningar (Bion, Foulkes, Yalom m fl) sökte introducera ett nytt sätt att tänka med nya begrepp som kunde kännas såväl ovana som svårhanterliga. Exempel på sådana var "dialektisk spiral", "den upp-och-nedvända konen", "ECRO", "emergent", "epistemofiliska och epistemologiska hinder", "språkrör", "vektorer" etc etc. Det var med viss bävan vi satte igång samtidigt som vi undrade vad detta nya koncept skulle få för effekter på gruppen.

I vissa av våra tillämpningar av det gruppoperativa konceptet tillät vi oss att stoppa gruppdiskussionen (som när man stoppar en film) för att låta gruppobservatören informera gruppmedlemmarna om vad han eller hon uppfattade av gruppскеendet ("emergenter" som i realiteten var ett slags tolkning av vad som skedde inför observatörens ögon). Grundtanken bakom detta förfarande var att ibland behöver gruppen något av en "spegel" som visar fram vad som ägt rum. Med observatörens *feedback* – och gruppen lyssnande – skapades ett utrymme för att reflektera.

När vi i en senare fas presenterade de (av oss undervisare i form av tolkning) bearbetade emergenterna möttes vi av en mer eller mindre lång tystnad!

Till en början överraskade det oss. Var inte gruppens medlemmar överens med oss om vår *feedback*? Förstod de inte vad vi sade?

Gradvis växte en "insikt" fram hos oss om att det vi hade tolkat i form av nya emergenter behövde smältas eller assimileras av gruppen – därav tystnaden! När man bearbetar emergenterna – och därefter lämnar tillbaka det bearbetade i form av nya emergenter eller tolkningar – hjälper man gruppen att **bevara** de explicita innehåll som stigit upp till ytan (av den dialektiska spiralen). Det var dessutom möjligt att föreställa sig samordningsteamets emergenter som en (i form av tolkning) utveckling av grupp tänkandet, vilket samtidigt pekade på möjligheten att göra något mer (som en "extramöjlighet") förutom det som gruppen redan hade producerat.

Som nog har framgått av det hittills sagda uppfattar jag att det finns ett nära samband mellan emergent och tolkning (vilket också illustreras i Ana Quirogas beskrivning av vad som kan hända när man intervenerar i en grupp; se ovan). Vad vi utbildare egentligen gjorde, när vi bearbetade gruppernas utsagor i form av krönikor, emergenter och diskussioner, var med andra ord att – med utgångspunkt i dels det faktiska materialet, dels vår egen intuitiva känsla för det underliggande skeendet – plocka fram egna emergenter, som lämnades tillbaka just i form av en tolkning (vilken behövde tid för att smältas). I den pichonianska teorin beskrivs detta som "grundläggande arbetsenhet", vilken utgörs av observation och utforskning av det individen/gruppen säger (det existerande eller explicita). Detta tas upp till behandling via en tolkning, vilken tenderar att göra situationens implicita aspekter manifesta eller explicita (emergent). Arbetsenheten delas med andra ord upp i tre komponenter: 1) Det existerande; 2) tolkning; 3) ny emergent.

Således – i tystnaden efter en tolkning kan mycket inrymmas...

Tolkning, emergent och en liten dos argentinsk tango

En första reaktion av förnekande inför något nytt (en ny "emergent") verkar vara rimligt att tänka sig i och med att tolkningen (om den är relevant) faktiskt uppenbarar något nytt (som behöver assimileras).

Vi kan här återvända till Ana Quirogas definition (se ovan) om något som börjar utveckla sig ... och sambandet mellan det förra och det nya ...

Emergenten – denna nya kvalitet – framträder med olika former av intensitet. "Ny kvalitet" innebär med andra ord, enligt Enrique Pichon-Rivière, att en signifikativ förändring håller på att ta form även om det ännu inte är möjligt att avgöra dess vidd ... den utgör en "syntetiserande" och skapande händelse.

Han syftar härvid på att man bör vara uppmärksam på den sekvens av processen, som utgörs av de olika former av samband som finns mellan det föregående/existerande och det nya/emergenten (från personlig e-post-kontakt med Ana Quiroga, min översättning).

Angel Fiasché pekar på vikten att kunna vänta på emergenten, som ibland inte ens uppenbarar sig. Ingenting nytt genereras av det terapeuten säger vare sig i ett individuellt eller ett gruppsammanhang! Det är något med "förbindelsen" som inte fungerar!!

Några kommentarer, som fällt i olika gruppooperativa sammanhang jag deltagit i, kan belysa en del av de processer som äger rum:

*Vad är uppgiften? Vem är det som komponerat den här uppgiften!?
Varför är vi här? Vad gör vi nu? Har vi fokus på varför vi är här?*

*Hur tar man sig an uppgiften? Detta är ju som en evighetsmaskin!
Och visst är det så! Varje emergent leder till en ny i en dialektisk process av tes-antites-syntes-ny tes etc.*

Varje gång vi hittar ett gemensamt tema så blir vi lättade ... det är något som för oss samman ...

Är det möjligt att "bryta ny mark" utan tårar ... utan att säga farväl till något gammalt? Och att se det nya med gamla ögon ... men

med "gamla" ögon ser man inte det nya? Man känner inte igen sig...

Fundera över vad som hände förra gången. Vi får diskutera om detta är en emergent.

Emergent – hmm, det är när något nytt dyker upp. Tycker nog att det låter som en emergent ...

"Tornado" respektive "tromb" som liknelse för skeendet i den dialektiska spiralen ... man är inte på samma plats när man går upp igen som när man gick ned.

Att upptäcka något är att ha noterat något dittills oupptäckt. Något "nytt inbrytande", som funnits implicit men ej betraktats utifrån en synvinkel eller perspektiv som gjort det möjligt att bli synligt, börjar avteckna sig; alternativt har detta nya inte funnits tidigare, men via den operativa gruppens process har det blivit till.

En operativ grupp, som inte störs av en alltför prestationsinriktad samordnare, kan exempelvis uttrycka något i stil med nedanstående tanke (framfört i en operativ grupp jag var med om att samordna):

Här har vi upptäckt något! Hänryckt!! Hisnande utveckling från vårt initiala ifrågasättande.

Samspelet mellan människor (förbindelsenätverket) är något viktigt för att kommunikation och utforskning ska kunna fungera. Annars sker inget lärande.

Tolkning, emergent och en liten dos argentinsk tango

För att illustrera detta så invecklade samspel och dess vikt för att generera nya emergenter (allt detta med utgångspunkt i tolkningsprocess, emergent och förbindelse) har jag nu för avsikt att avsluta denna framställning med en analogi till dansens värld eller mer specifikt – till den *argentinska tangos värld!*

Tangon som illustration till en "upptäcksresa"

Det engelskspråkiga uttrycket "*It takes two to tango*" pekar på att utan samspel – så misslyckas tangon! Inledningsvis lånar vi tangodanserskan Sharna Fabianos ord:

Tangon är en metafor för hur vi relaterar till världen och varandra. Det är en process man ger sig in i. Den här processen får oss att undersöka hur vi lär oss och hur vi kommunicerar med andra, och den lär oss lika mycket om oss själva som om tangon.

När man lär sig tangos "föra och följa"-teknik blir det möjligt att se brister i kommunikationen snarare än fel, och att söka större klarhet i det icke-verbala dansspråket snarare än att anklaga vår partner för att ta "fel steg".

Tangon undviker begreppet "att göra rätt" utan lär oss istället att framförallt 'improvisera'. Det innebär att "föraren" använder sig av subtila signaler i trycket från och positionen av sin överkropp för att visa "följaren" var fötterna ska placeras. Han hittar sedan på ett eget steg som följer hennes, och så vidare till slutet på melodin (Fabiano, 2003).

För att något fördjupa vad som sker på dansgolvet får psykoanalytikern Wilma Bucci förtydliga kommunikationsaspekten genom främst de två centrala begreppen "kanske" och "extramöjligheter", som pekar utöver de mer tekniska elementen i tangon.

Översatt till den pichonianska förbindelseeteorins terminologi rör det sig om det ömsesidiga närmandet mellan två subjekt, vilka är såväl objekt för den andre som subjekt. Jag föreställer mig (inte minst från egna erfarenheter) att detta samspel tar sig högst konkreta, kroppsliga, uttryck i tangos värld.

I tangon följer vanligtvis inte föraren och följaren en viss bestämd stegsekvens. Tangon skiljer sig härigenom från andra dansgolvsdanser. Kroppskommunikationen blir något fundamentalt i tangon genom att föraren hela tiden behöver ha klart för sig följarens position för att på så sätt kunna ge signal om vilka steg eller figurer som följer härnäst. Följaren behöver i sin tur vara beredd på att ta emot signalerna från föraren för att kunna svara på dessa.

Det här innebär något slags "normativ dissociering" för bägge dansarna i och med att interaktionen främst äger rum i kroppens "sub-symboliska" zon ("subsymbolisk" är ett ord svårt att definiera, men provisoriskt kan man säga att det handlar om kroppssignaler, som är svåra att okomplicerat överföra till språkliga symboler) - ty att genom språkliga signaler föra i tangon skulle gå alltför långsamt, bli alltför begränsat och göra våld på flödet i dansen. Hela tiden måste bägge dansarna inta ett aktivt och öppet "kanske"-förhållningssätt där den som för söker markera en rörelse som kanske fungerar, kanske inte.

De två dansarna behöver hela tiden ta emot kroppslig information från den andra och pröva/förändra signalerna för att i sin tur kunna åstadkomma sitt svar. Begreppet "kanske" utgör på sätt och vis tangons "osäkerhetsprincip"; ett i tekniskt hänseende öppet system, som är beroende av tillräcklig ömsesidig informationsöverföring för

att överbrygga osäkerhet och därigenom överskrida tröskeln till ett svar (Wilma Bucci, 2011, min översättning).

I detta tangons samspel, som inrymmer begreppen "kanske" och "extramöjlighet" (se här nedan), finns likheter med skeendet i en operativ grupp – och speciellt då när det rör sig om begreppen "tolkning" och "emergent" i den ömsesidiga dialogen mellan gruppmedlemmar och samordnare/observatör.

Den grundläggande tolkningsenheten utgörs, som sagt, av "existerande-intervention-emergent" och den kan utan svårighet överflyttas till tangons samspel. En tangofigurs fullföljande blir då "det existerande", vilket bryts upp med en "intervention" från föraren eller följaren – varpå något nytt kan uppstå eller något gammalt upprepas. Uppstår en ny oförutsedd situation står vi inför en emergent i tangon (även om den givetvis måste återfinnas inom tangons "förbindelsesystem", det vill säga tangons regler för vad man får göra).

I tangon bör det finnas ett ömsesidigt samspel för att dansprocessen ska kunna fungera (kommunikation som ett ömsesidigt lyssnande med "frågor" och "svar"). En förbindelsestruktur (en förbindelse via "tango-omfamning-en") tar form i vilken man kan identifiera emergenter och tolkningar. Den "subsymboliska" (dvs den icke-verbala) kommunikationen, tillståndet av "**kanske**", förmågan att uthärda en osäker blick, är nödvändigt i tangon; men det är också sant att detta inte är tillräckligt (och samma sak gäller i en operativ grupp).

Tangodansarna behöver också lägga till ytterligare två saker i *milongan* eller dansen: En av dessa är basal kunskap om dansstegen och danstekniken (det teoretiska); och det andra är attityden (vilken möjliggör tangons *praxis*).

När väl detta är på plats kan "**extramöjligheter**" växa fram mellan de två dansarna; de två kan, med andra ord, gemensamt utforska/utveckla dans- och samspeleidéer, vilka går bortom vad de tidigare blivit undervisade om och lärt sig.

Kanske är det så att i en god "inbjudan" övergår monologen till att bli en dialog ... vilket är syftet med tangons "omfamning" och kommunikation. För att det ska kunna bli tango måste det finnas en kommunikation; det bör inte vara något påtvingat ... (som Marcela Lavorato, god vän och instruktör i argentinsk tango i Buenos Aires, understryker i en personlig kommunikation, min översättning).

Som slutsats av denna lilla "dos argentinsk tango" kan man spekulera över om det möjligen är så att tidigare tangoerfarenheter (erfarenheter som ibland inte assimilerats eller förstås och därför heller inte blivit "operativa") skulle kunna transformeras till något nytt under själva den (mayerutiska) processen att dansa och tolka (vägen från "förarbete" till "uppgift" för att tala "pichonianska").

Och att man skulle kunna säga samma sak om kommunikationen i en operativ grupp ... denna kommunikation som ibland antar formen av en spektakulär tangodans.

Litteratur:

- Bucci, W. (2011). El interjuego de procesos subsimbólicos y simbólicos en el tratamiento psicoanalítico: Hacen falta dos para bailar el tango, pero, ¿quién sabe los pasos, quién dirige? La coreografía del intercambio psicoanalítico. *Aperturas Psicoanalíticas*, 38.
- Carpintero, E & Vainer, A. (2009). Los cambios sociales en la década del sesenta y el auge del psicoanálisis en la Argentina. (Parte 1 – 3). Topia Artículos: <https://www.topia.com.ar/articulos/los-cambios-sociales-y-culturales-en-la-d%C3%A9cada-del-sesenta-y-el-auge-del-psicoan%C3%A1lisis-en-0>
- De Quiroga, A. P. (1994). *Apuntes para una teoría de la conducta. Desde el pensamiento de E. Pichon-Rivière*. Buenos Aires: Ediciones Cinco.
- De Quiroga, A. P. (1998). *Crisis, procesos sociales, sujeto y grupo. Desarrollos en Psicología Social a partir del pensamiento de Enrique Pichon-Rivière*. Buenos Aires: Ediciones Cinco.
- De Quiroga, A. P. (1999). *Enfoques y perspectivas en psicología social. Desarrollos a partir*

Tolkning, emergent och en liten dos argentinsk tango

- del pensamiento de Enrique Pichon-Rivière. Buenos Aires: Ediciones Cinco.
- De Quiroga, A. P. (okänt årtal). *Texto y contexto en la producción de un esquema referencial. Algunas reflexiones sobre el proceso creador* (pamflett – studiematerial på Escuela de Psiquiatría Social, Dr. Pichon Riviere). Buenos Aires: Ediciones Cinco.
- del Cueto, A.M. & Fernández, A.M. (2000). *El dispositivo grupal*.
- E. Pavlovsky & J.C. De Brasi (Red.), *Lo grupal. Historias - Devenires*. Buenos Aires: Galerina – Búsqueda de Ayllu.
- Fabiano, S. (2003). *Att dansa i nuet*. (P. Bengtson, övers.) Svensk-argentinska tangoföreningen i Stockholm. <http://www.tangonorte.com/page.php?id=SharnaFabiano2/2003>
- Fabris, F. A. (2014). *Pichon-Rivière como autor latinoamericano*. Buenos Aires: Lugar Editorial.
- Foladori, H. (1997). El grupo operativo y su concepción de la psicología social. från *30 Encuentro sobre Ámbitos de intervención en grupo operativo*, Santiago, Chile.
- Haugsgjerd, S. (1988). *Den nya psykiatrin: bakgrund och utveckling*. Stockholm: Prisma.
- Jasiner, G. & Woronowski, M. (1996). *Para pensar a Pichon*. Buenos Aires: Lugar Editorial, 1996.
- Kesselman, H. (1998). *La psicoterapia operativa I. Crónicas de un psicoargonauta*. Buenos Aires: Editorial Lumen-Humanitas.
- Lander, S. (2003). *En argentinsk operativ gruppansats. Enrique Pichon-Rivieres tankevärld, Ana Quiroga och det pichonska begreppet "operativ grupp"*. Uppsats på legitimeringsgrundande psykoterapiutbildning med gruppanalytisk inriktning, Psykoterapisällskapet.
- Lander, S. (2005). En lång sydamerikansk resa i tid och rum ... till den anglosaxiska (och europeiska) världen. Introduktion av en "ny" psykoanalytiskt orienterad grupptradition mot bakgrund av en nyutkommen bok. *Matrix* 22 (1), 65-86.
- Manero Brito, R. (2007). Las locuras de Pichon. *Cuadernos de Campo, (Campo Grupal)*, 1, 4-24.
- Pichon-Rivière, E. (1979). *Teoría del vínculo*. Buenos Aires: Ediciones Nueva Visión, 1979.
- Pichon-Rivière, E. (1982). *El Proceso Creador. Del Psicoanálisis a la Psicología Social III*. Buenos Aires: Ediciones Nueva Visión.
- Pichon-Rivière, E. (1983). *La psiquiatría. Una nueva problemática. Del Psicoanálisis a la Psicología Social II*. Buenos Aires: Ediciones Nueva Visión.
- Pichon-Rivière, E. (1985). *Psicología de la vida cotidiana* (i samarbete med Ana Pampliega de Quiroga). Buenos Aires: Ediciones Nueva Visión.
- Pichon-Rivière, E. (1995a). *Diccionario de términos y conceptos de psicología y psicología social*. Buenos Aires: Ediciones Nueva Visión.
- Pichon-Rivière, E. (1995b). *El Proceso Grupal. Del Psicoanálisis a la Psicología Social I*. Buenos Aires: Ediciones Nueva Visión.
- Pichon-Rivière, E. & de Quiroga, A.P. (1987). Del Psicoanálisis a la Psicología Social (Clase de la Primera Escuela Privada de Psicología Social, Octubre de 1972). *Actualidad Psicológica No 133 Junio de 1987*, 4-5.
- Pichon-Rivière, E. & De Quiroga, A.P. (okänt årtal). *Aprendizaje del rol de observador de grupos* (pamflett – studiematerial på Escuela de Psiquiatría Social, Dr. Pichon Riviere) Okänd tryckort: Ediciones Cinco.
- Tubert-Oklander, J. & Hernández de Tubert, R. (2004). *Operative Groups. The Latinamerican Approach to Group Analysis*. London & New York: Jessica Kingsley Publishers.

- Vezzetti, H. (1997, 17 juli). Lecciones de un maestro. Clarín, Cultura y Nación. http://www.elseminario.com.ar/biblioteca/Vezzetti_Lecciones_maestro.pdf
- Zito Lema, V. (1976). Conversaciones con Enrique Pichon-Rivière. Sobre el arte y la locura. Buenos Aires: Timerman Editores.